

Recensioner

Andrea Wulf (2015) *The invention of nature: Alexander von Humboldt's new world*, First American edition, New York: Alfred A. Knopf. (Engelska xix, 473 pages.)

Humboldt för vår tid

Är det för en nutida geograf viktigt med kunskaper om Alexander von Humboldts liv och vetenskapliga arbeten? Länges har jag nog varit benägen att svara nej på den frågan. Som student på grundnivån lär man sig att Humboldt var viktig för geografins utveckling men detta motsägs av att man mycket sällan ser några referenser till Humboldt i modern forskning. Det har därför inte varit så lätt att förstå på vilket sätt Humboldt har haft betydelse. Någon gång har jag försökt få svar på den frågan genom att bekanta mig med Humboldts texter i original men jag kan inte säga att det gav mersmak. Jag hade svårt att se att de var annat än uppräknings- och oräkneliga fakta.

Tack vare Andrea Wulfs nyutkomna bok "The invention of nature: Alexander von Humboldt's new world" har jag dock till slut fått ett svar på frågan om Humboldts roll. Wulfs bok är inte bara, eller kanske inte ens främst, en biografi utan snarare ett försök att placera hans vetenskapliga insatser i ett intellektuellt och historiskt sammanhang. Hon klargör både Humboldts kopplingar till den tyska idealismen och romantiken och hur hans tänkande kom att påverka naturforskningen och vårt sätt att se på naturen under 1800-talet och fram till idag. Wulf lyfter fram Humboldt som det tidiga 1800-talets vetenskapliga superstjärna. Den åldrande Goethe hittar i den unge Humboldt

en samtalspartner som inspirerar honom till nya djärva tankar. Efter Humboldts fleråriga sydamerikanska resor tas han emot av USAs president Thomas Jefferson som pumpar honom på information om kontinenten, som man i USA då hade begränsad kunskap om. Humboldts reseböcker blir internationella bestsellers och han bosätter sig i Paris, den tidens främsta vetenskapliga centrum. Wulf analyserar sedan det avgörande inflytande Humboldt hade på Darwin. Det var läsningen av Humboldts böcker som inspirerade Darwin att följa med på HMS Beagles världsomsegling och enligt Andrea Wulf kan Darwins utvecklingslära i viktiga avseenden ses som en vidareutveckling av naturens dynamik som först uppmärksammats av Humboldt. En som tagit direkt intryck av Humboldt är också Thoreau vars skildring "Skogsliv vid Walden" inspirerats av Humboldts sätt att väva samman naturvetenskapliga observationer med mer lyriska betraktelser. En direkt koppling mellan Humboldt och dagens miljörelser utgörs av John Muir. Muirs dröm var att genomföra en liknande resa som Humboldt men delvis av hälsoskäl nådde han inte Sydamerika. Istället blev det Sierra Nevada som Muir kom att ägna sitt liv åt att studera, skildra och slå vakt om som gjorde honom till en förgrundsfigur för miljöskyddet. Ytterligare en länk till nutiden går via Ernst Haeckel. Haeckel är den som myntade begreppet ekologi och, enligt Wulf, väcktes Haeckels intresse för naturforskningen av just Humboldts skrifter.

Andrea Wulf behandlar också Humboldts relation till Simon Bolívar, den främste ledaren för den sydamerikanska koloniala

frigörelsen. Innan Simon Bolivar återvände till Sydamerika för att ta upp kampen mot den spanska kolonialmakten levde han ett mer eller mindre bohemiskt liv i Europa och hörde till en av Humboldts vänner. Bolivar var en entusiastisk läsare av Humboldt och Wulf menar att Humboldts skrifter fungerade som ett stöd för frihetskampen genom att Humboldts skildringar av Sydamerika bidrog till att skapa en nationell medvetenhet och stolthet. Wulf visar också hur Bolivar kunde använda sig av Humboldts beskrivningar av sydamerikanska landskap för att frammana bilden av en sydamerikansk nation.

Förutom att Andrea Wulf klagör hur Humboldt bidragit till att forma vårt sätt att se på naturen är hennes bok också viktig för att den visar hur geografin även när den begränsar sig till att skildra naturfenomen är ett ämne med större närhet till humaniora än till traditionell naturvetenskap. Ja, Humboldt skildrar naturfenomen: växter, djur, floder, bergskedjor och vulkaner, men han blir aldrig en specialiserad forskare som inriktar sig på att i grunden förstå enskilda fenomen. Hans intresse är hela tiden inriktat på hur olika fenomen är länkade till varandra. Till skillnad från mer renodlad naturvetenskap så bortser Humboldt inte heller från den roll människan spelar. Och även Humboldts litterära stil för honom närmare humaniora.

Av detta kan man dra den kanske vågade slutsatsen att det vore en fördel om dagens geografer, inklusive naturgeografer och geovetare mer kritiskt granskade antagandet att naturgeografiämnet är en naturvetenskap. Visst kan det ge prestige att framställa naturgeografin som en del av naturvetenskapen. Men samtidigt kan det vara problema-

tiskt om det i Humboldts efterföljd är en del av geografins väsen att inte vara en specialiserad vetenskap. Istället finns det ett behov att klargöra vad som skiljer naturgeografin från naturvetenskaper som fysik och kemi.

På ytterligare en punkt tror jag också att Andrea Wulfs bok har något att tillföra dagens diskussion om hur geografiundervisning ska bedrivas i skolan eller på universitetet. Det gäller det sätt som hon framhåller Humboldts speciella litterära stil, att kombinera vetenskapliga observationer med omsorgsfulla beskrivningar som också bygger på hur han känslomässigt förhåller sig till det han upplever. Denna stil – som Humboldt inspirerats till av Goethe som han hade nära kontakter med under 1790-talet – är något som har fångats upp av Humboldts efterföljare men kanske inte något som traditionell geografiundervisning alltid framhåller. Tvärtom kanske vårt ideal är mer neutrala uttryckssätt trots att det är få forskare som förhåller sig känslomässigt neutrala till sina resultat eller för den delen lärare till sin undervisning. Kanske finns det här något vi kan lära av Humboldt. Att känslor i förhållande till det vi studerar kan vara ett verktyg som vi kan utnyttja både för att förstå världen och för att få våra texter att nå ut?

Det är alltså lätt att rekommendera Wulfs bok ”The invention of nature” till Geografiska Notisers läsare. Den erbjuder både spännande läsning om en av geografinämnets portalfigurer och stimulerar till nya tankar om vad geografi är och kan vara.

Bo Malmberg, professor
Kulturgeografiska institutionen,
Stockholms universitet